

Spreken en Luisteren in de Basisvorming

Jan Boland, Helge Bonset & Jan Verbeek: **Spreken en Luisteren in de Basisvorming. Een leerplan.** Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling, 1993, 69 p., 20 NLG.

Jan Boland, Helge Bonset & Marion Slijpen: **Spreken en Luisteren in de Basisvorming. Literatuuronderzoek en case studies.** Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling, 1993, 227 p., 25 NLG.

Martien de Boer & Jan Boland: **Spreken en Luisteren in de Basisvorming. Lesmateriaal.** Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling, 1994, 80 p. (ringmap met losbladige handleiding voor de leerkracht en te kopiëren leerlingbladen), 75 NLG.

Spreken en Luisteren in de Basisvorming. Lessen in beeld. Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling, s.d. (videoband van ongeveer 20 minuten), 25 NLG.

Jan Boland & Marianne Roes: **Spreken en Luisteren in de Basisvorming. Nascholingsmateriaal.** Enschede: Instituut voor Leerplanontwikkeling, 1994, (ringmap met losbladige handleiding voor de nascholer en te kopiëren cursusmateriaal + videoband), 126 p., 150 NLG.

[Besteladres: SLO, afdeling Verkoop, postbus 2041, NL-7500 CA Enschede, tel. 00-31-53-840 305.]

Eén van de accentverschuivingen die de kerndoelen voor de basisvorming in Nederland (voor leerlingen van 12 tot 15/16 jaar) te zien gaven, is meer aandacht voor de mondelinge vaardigheden spreken en luiste-

ren (zie hierover o.m. Helge Bonset: Nederlands in de basisvorming in Nederland. *Vonk* 22/4, maart-april 1993, p. 3-12). Uit onderzoek is echter gebleken dat leerkrachten het vaak moeilijk vinden om spreek- en

luisteronderwijs te geven, en zeker te evalueren. Om hen te helpen bij het realiseren van die kerndoelen, heeft het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO) de voorbije jaren een zeer uitgebreid samenhangend pakket voor **Spreeken en Luisteren in de Basisvorming** ontwikkeld. Het bestaat uit een leerplan, onderzoeksmateriaal, lesmateriaal, een videoband en nascholingsmateriaal.

Een leerplan

Deze publikatie opent met een beknopte stand van zaken in het spreek- en luisteronderwijs: leerkrachten vinden het wel belangrijk, maar besteden er weinig of geen (systematische) aandacht aan. Ook wordt een beeld geschetst van de spreek- en luistervaardigheid van de leerlingen op het einde van de basisschool, de beginsituatie voor de basisvorming dus.

Vervolgens worden de zes kerndoelen met betrekking tot spreken en luisteren kort toegelicht. Daarin wordt gesteld dat leerlingen

- aan dialogen en polylogen moeten kunnen deelnemen met het oog op het geven en krijgen van informatie, het geven van een eigen mening en het bereiken van een voor hen aanvaardbaar resultaat;
- een korte monoloog moeten kunnen houden voor een bekend publiek;
- moeten kunnen luisteren naar instructies, uitleg, en voor hen bestemde radio- en televisieprogramma's.

De kern van het leerplan wordt gevormd door de hoofdstukken 5 tot en met 8; daarin wordt het didactisch concept voor het spreek- en luisteronderwijs uitgetekend. Ze gaan achtereenvolgens over de leerstof, de didactiek, de organisatie, en de toetsing. Uitgangspunt is dat de leerlingen spreek- en luistervaardigheden verwerven door een taaltaak doelgericht uit te voeren (zie ook het artikel *Taakgericht onderwijs* van de VON-werkgroep NT2 in dit nummer).

Hoofdstuk 5 geeft een gedetailleerde beschrijving van de leerstof voor spreken en luisteren, ingedeeld volgens de vier taalvormen uit de kerndoelen, nl. dialoog, polyloog, monoloog, en luisteren/kijken. Voor elke taalvorm worden taaltaken geselecteerd, zoals bijvoorbeeld een informatief gesprek voeren. Die taak wordt steeds in een concrete taalgebruikssituatie of context geplaatst, bijvoorbeeld informatie vragen bij een verzekeringsmaatschappij in verband met je reis naar het buitenland. Om de taaltaak tot een goed einde te brengen, moeten de leerlingen allerlei deeltaken uitvoeren in vier verschillende fasen: oriëntatie, voorbereiding, uitvoering en reflectie.

Voor alle taaltaken die uit de kerndoelen kunnen worden afgeleid, geeft het leerplan op die manier een beschrijving van de leerstof en een mogelijke ordening ervan over de drie jaren heen. Het gaat meer bepaald om de volgende taaltaken: een informatief gesprek voeren, een vraaggesprek houden, een consultatiegesprek voeren (dialogen); vertellen en samenvatten, instructies geven, een boek presenteren (monologen); informele gesprekken voeren, een discussie voeren (polylogen); luisteren naar instructies, naar leerstof, naar nieuwsberichten, naar reclame (luisteren/kijken). Door middel van praktische voorstellen voor opbouw en lessuggesties worden deze leerstofonderdelen uitvoerig geïllustreerd.

Aan de didactiek van het spreek- en luisteronderwijs is hoofdstuk 6 gewijd. Er wordt onder meer een antwoord gezocht op de volgende vragen: hoe kunnen spreek- en/of luistervaardigheden onderwezen worden? wat zijn zinvolle manieren van leren? hoe kan spreek- en luisteronderwijs worden opgebouwd? Daarbij wordt zowel aandacht besteed aan het leren in afzonderlijke lessen als aan het leren op langere termijn. Hoofdstuk 7 gaat dieper in op de organisatie van spreek- en luisterlessen en formuleert voor elke fase waarin de taaltaken uitgevoerd worden, concrete voorstellen voor

de lesopbouw en verschillende oefenvormen. Verder geeft het leerplan ideeën voor de evaluatie en toetsing van de mondelinge vaardigheden in hoofdstuk 8.

Het laatste hoofdstuk is een verantwoording van dit leerplan op basis van onderzoek dat eraan voorafgegaan is: onderzoek in het buitenland en onderzoek dat de SLO zelf verrichtte. Wie in dit laatste onderdeel geïnteresseerd is, kan daarover meer lezen in een aparte publikatie.

Onderzoeksmateriaal

Het SLO-onderzoek (uitgevoerd tussen 1989 en 1991) bestond uit twee onderdelen: een literatuuronderzoek en case studies. De literatuurstudie geeft een overzicht van Nederlandstalige (ook Vlaamse!) literatuur over spreek- en luisteronderwijs zoals die voorkomt in didactische handboeken en artikels in vakbladen verschenen na 1982. De case studies werden uitgevoerd in drie scholen met uiteenlopende onderwijsvormen, bij 'meer dan gemiddelde' leerkrachten. Lessen werden geobserveerd, leerkrachten geïnterviewd, en les- en leerlingmaterialen bestudeerd. De bedoeling hiervan was zicht te krijgen op de mogelijkheden en knelpunten van het spreek- en luisteronderwijs. Een aantal bevindingen uit deze cases sporen opvallend goed met de resultaten van het literatuuronderzoek.

De case studies zijn levendig beschreven en geïllustreerd met concreet lesmateriaal, zodat ze ook voor leerkrachten als inspiratiebron kunnen dienen. Door de projectmedewerkers zijn ze gebruikt om het leerplan en het lesmateriaal voor spreken en luisteren op een gefundeerde manier te ontwikkelen.

Lesmateriaal

Het didactisch concept uit het leerplan is uitgewerkt in concreet lesmateriaal voor de drie jaren van de basisvorming. De leerstof

voor jaar 1 omvat de volgende blokken: het geven van instructies en het luisteren naar aanwijzingen; vertellen ('een spreekbeurt houden'); luisteren naar leerstof; en het voeren van dialogen, waaronder telefoongesprekken (zie ook het artikel van Rita Daelmans over tweegesprekken in dit nummer van *Vonk*).

In het tweede jaar wordt systematisch aandacht besteed aan het kritisch luisteren (en kijken) naar nieuws en reclame op radio en televisie, het voeren van korte monologen en dialogen, en de basisregels voor een discussie. Zowel voor het eerste als voor het tweede jaar worden per leerstofonderdeel enkele concrete lesmodellen gegeven.

De leerstof voor het derde jaar is iets anders van opzet. In twintig lessen wordt de leerlingen stap voor stap geleerd hoe ze een vraaggesprek moeten voorbereiden en houden. Belangrijk onderdeel hierbij is het stellen van vragen om informatie te krijgen. Naast spreken en luisteren komen echter ook de andere taalvaardigheden aan de orde: brieven en interviewverslagen worden geschreven, en verslagen van medeleerlingen gelezen en becommentarieerd.

De lessen zijn opgebouwd volgens de didactische principes die in het leerplan zijn uitgezet. Er wordt uitgegaan van taken die in een realistische context gesitueerd zijn. De leerlingen leren hoe ze die strategisch moeten aanpakken: zich oriënteren op de taak, haar voorbereiden, uitvoeren, en nadien evalueren. Er zijn tal van beoordelings- en evaluatieformulieren opgenomen die de leerlingen moeten aanzetten tot reflectie op hun eigen taalvaardigheid. Verder worden ze ook aangezet om het taalgebruik van hun klasgenoten te evalueren en door middel van observatieformulieren in kaart te brengen. Ten slotte denken de leerlingen ook na over het belang of het effect van de lessen spreken en luisteren.

Het materiaal bestaat uit een ringmap met

losse bladen lesmodellen bestemd voor de leerkracht. Bij een groot aantal lessen zijn ook leerlingbladen opgenomen die voor klas-sikaal gebruik gekopieerd mogen worden.

Geregeld worden mogelijkheden tot differen-tiatie aangereikt in de vorm van moeilijker of makkelijker varianten van dezelfde opdracht, zodat het lesmateriaal in verschillende onderwijsvormen dienst kan doen. Voor de veel gehoorde bezwaren dat lessen in mon-deling taalvaardigheid veel tijd in beslag nemen en niet uitvoerbaar zijn, worden praktische oplossingen voorgesteld. Voor wie niet zo makkelijk te overtuigen is en denkt 'eerst zien...' hebben de SLO-mede-werkers een videoband ontwikkeld.

Videoband

De videoband die ongeveer 20 minuten duurt, laat zien hoe je in een doorsnee klas met het lesmateriaal kunt werken. Na een inleidend stukje waarin de kerndoelen en het lesmateriaal kort worden voorgesteld, zijn we te gast op een scholengemeen-schap in Almere. Drie leerkrachten, die het materiaal hebben uitgetest, geven eerst hun bevindingen over de bruikbaarheid ervan. Daarna worden lesfragmenten getoond uit de lessen luisteren naar instructies en een klachtengesprek voeren (in het eerste jaar) en een monoloog houden (in het tweede jaar). De fragmenten geven een idee van de manier waarop de verschillende fasen van het spreek- en luisterproces kunnen wor-den aangeleerd.

Deze videoband is niet zozeer bestemd voor individuele leerkrachten, maar kan bijvoor-beeld wel gebruikt worden bij vakgroepver-gaderingen en nascholingsessies. Voor dat doel is trouwens afzonderlijk nascholings-materiaal ontwikkeld: een losbladige ring-map en een soortgelijke videoband.

Nascholingsmateriaal

De nascholingscursus heeft tot doel het didactisch concept uit het leerplan bij leerkrachten te introduceren en ermee te oefenen. Als voorbeeld wordt de lessenreeks 'dialoog' (bestemd voor het eerste jaar) gebruikt, die vooraf door drie leerkrachten in drie verschillende onderwijsvormen is uit-getest en becommentarieerd. Het geheel werd ontwikkeld in samenwerking met de Universiteit Twente en het Educatief Centrum Noord en Oost.

Tijdens de vier sessies staan achtereenvol-gens op het programma: de strategische aanpak van het spreek- en luisteronderwijs (oriëntatie, voorbereiding, uitvoering en reflectie); de rol van de leerkracht; de toet-sing en de leerstof; en een programma voor spreken en luisteren. De cursisten krijgen ook iedere keer huiswerk mee: ze moeten onder meer de lessen uit de serie 'dialoog' in hun eigen klas uitvoeren en een evaluatie maken van hun eigen schoolboek op het vlak van mondelinge vaardigheden. De cur-sus is opgebouwd volgens een effectief gebleken nascholingsmodel dat bestaat uit de volgende componenten: theorie, de-monstratie, oefening, feedback en coa-ching.

Het pakket bestaat uit een draaiboek voor vier bijeenkomsten van elk ongeveer 2,5 uur (inclusief kopieerklare vellen voor transpa-ranten); het cursusmateriaal per bijeen-komst (compleet met invulformulieren); 'terugblik'formulieren bij de gegeven lessen uit de serie 'dialoog'; en de lessenserie zelf. De bijgevoegde videoband brengt een en ander kleurrijk in beeld. Al het cursusmateri-aal mag voor de deelnemende leerkrachten gekopieerd worden, wat niet abnormaal is gezien de hoge aankoopprijs van 150 NLG. Nascholers krijgen hiervoor wel een kant-en-klaar cursuspakket.

Besluit

Het volledige pakket **Spoken en Luisteren in de Basisvorming** is een bijzonder geslaagde combinatie van theorie en praktijk. Het didactisch concept achter het leerplan is wetenschappelijk gefundeerd op grond van recente vakliteratuur en case study- onderzoek. Bovendien is de vertaalslag gemaakt naar de praktijk in de vorm van een leerlijn en concreet lesmateriaal voor alle onderdelen in de drie leerjaren van de basisvorming. Ten slotte is ook gezorgd voor audio-visuele ondersteuning en een compleet nascholingspakket om de implementatie op een vlotte manier te laten verlopen.

Hoewel het pakket bestemd is voor de basisvorming in Nederland, is het ook goed bruikbaar in een Vlaamse onderwijscontext,

mits er hier en daar wat 'vervlaamt' wordt. Voor leerkrachten is vooral het leerplan (als achtergrond) en het lesmateriaal interessant, maar ook de videoband en het onderzoeksmateriaal kunnen inspirerend werken. Voor de nascholers onder u is een combinatie van het leerplan, de videoband en het cursuspakket beslist de moeite waard. Het wordt de hoogste tijd dat de mondelinge vaardigheden, die ook bij ons stiefmoederlijk bedeed worden, de gepaste aandacht krijgen in een communicatief en strategisch georiënteerd taalonderwijs. Daarvoor kan dit pakket ook in Vlaanderen uitstekende diensten bewijzen.

Rita Rymenans
Romeinse put 50
2650 Edegem

T U S S E N D O O R

OPLEIDING TOT KINDERBOEKENWERKER

Voor de vierde keer organiseren de Bibliotheekschool van Gent en de Stichting-Lodewijk de Raet samen de succesvolle **Opleiding tot kinderboekenwerker 1995-1996**. De module 'onderwijs en vorming' start in Gent (Sint-Amandsberg) op **18 november 1995** en loopt op 10 zaterdagen (om de veertien dagen), telkens van 9.30 tot 17 uur. De opleiding richt zich tot leerkrachten van het basis- en de eerste graad secundair onderwijs en vormingswerkers die werken met en interesse hebben voor kinder- en jeugdliteratuur. Een gelijkaardige module 'bibliotheekwerk' loopt op 10 maandagen vanaf 23 oktober 1995.

De deelnemers krijgen grondige informatie over het huidige boekenaanbod, ontdekken inzichten en vaardigheden om met boeken te werken en aan leesbevordering te doen, en werken zelf een project uit tijdens de Jeugdboekenweek. Er worden slechts 18 deelnemers per module toegelaten.

De begeleiding wordt verzorgd door Erik Vanhee, Luk Van Den Steen, Marita De Sterck en tal van gastdocenten. *Kostprijs: 11 000 BEF.*

Inschrijven kan (van 1 mei tot 10 september) bij
Ann Machtelinckx, Vormingsleergang-Bibliotheekopleiding,
Antwerpsesteenweg 573, 9040 Gent, tel. 09/228.89.72, fax 09/229.22.53.